

REFORMA ELEKTROENERGETSKOG SEKTORA U MAKEDONIJI

Uvod

Restrukturiranje elektroenergetskog sektora zahvatilo je i države jugoistočne Europe. Uz ostale države na ovom području koje su intenzivno pristupile tom procesu značajne promjene u organizaciji i radu elektroenergetskog sektora uskoro se očekuju i u Makedoniji. Trenutno se u makedonskom elektroenergetskom sektoru odvijaju dva paralelna procesa: restrukturiranje i priprema za privatizaciju.

Osnovne karakteristike makedonskog sustava

U jednoj od najmanjih zemalja u Europi s ukupnom površinom od 25 713 km², populacijom od oko 2 milijuna ljudi i bruto nacionalnim dohotkom po glavi stanovnika od 1710 US\$ najavljena reforma elektroenergetskog sektora svakako je iznimno važan korak u razvoju cjelokupnog gospodarstva pritisnutog problemima tranzicije.

Tijekom 2003. godine u proizvodnim postrojenjima makedonske elektroprivrede - ESM (Elektrostopanstvo na Makedonija) proizvedeno je 6.27 TWh električne energije, od čega 78% ili 4.9 TWh u termoelektranama i 22% ili 1.37 TWh u hidroelektranama. Ukupna proizvodnja električne energije porasla je za 11.6% u odnosu na prethodnu 2002. godinu. Istodobno je uvezeno 950 GWh električne energije ili 13% ukupne potrošnje. Ukupna potrošnja električne energije u 2003. godini u Makedoniji iznosila je 7.22 TWh, što predstavlja porast od čak 12.5% u odnosu na 2002. godinu. Ukupno instalirani proizvodni kapacitet iznosi 1443.8 MW, od čega 1010 MW u termoelektranama i 433.8 MW u hidroelektranama, dok je vršno opterećenje u 2003. godini bilo na razini od 1320 MW. Dakle, ukupno instalirani kapacitet proizvodnje iznosi 109% vršnog opterećenja sustava, što predstavlja veliki problem za makedonski sustav i ovisnost o uvozu električne energije. Ukupni ostvareni prihod ESM-a u 2003. godini iznosio je oko 380 milijuna eura, a neto dobit ove tvrtke je oko nule. Tijekom 2002. i 2003. godine naplata računa za električnu energiju bila je na vrlo niskoj razini od oko 65-70%, što je predstavljalo velike probleme u poslovanju ESM-a, ali se 2004. godine situacija značajno popravila, pa sada ukupna naplata (ne pravodobna, već ukupna) iznosi oko 90%. Ukupni broj potrošača (brojila) iznosi oko 650000. Cijena električne energije za kućanstva u Makedoniji je među najnižim u Europi i iznosi oko 4.5 USc/kWh, a omjer cijene električne energije za kućanstva i industriju iznosi oko 75%. Broj zaposlenih u ESM-u na kraju 2003. godine iznosio je 7905, što je rezultat smanjenja broja zaposlenih za čak 1100 tijekom 2003. godine. Naime, višak zaposlenih nastao je većim dijelom i zbog masovnog, politički motiviranog zapošljavanja u ESM tijekom mandata prethodne Vlade, posebno prije posljednjih parlamentarnih izbora.

Od značajnijih razvojnih projekata koji su trenutno aktualni potrebno je izdvojiti izgradnju HE Kozjak instalirane snage 82 MW koja je puštena u pogon 2004. godine, te izgradnju HE

Sv. Petka snage 36 MW koja se gradi u istom kaskadnom sustavu, a bit će puštena u pogon 2007. godine. Također, završen je program revitalizacije velikih HE, čime je, između ostalog, povećan ukupni instalirani kapacitet proizvodnje za oko 38 MW. Sve navedeno značajno utječe na neophodno povećanje rezerve u proizvodnim kapacitetima.

U narednom razdoblju izgradit će se nekoliko vrlo značajnih vodova: interni 400 kV vod Dubrovo – Štip (duljine 40 km, već je završen i u pogonu pod 110 kV), te interkonektivni DV 400 kV Štip – Chervena Mogila (BG) (150 km), DV 400 kV Bitola 2 – Florina (GR) (41 km), DV 400 kV Skopje 5 – Niš (SCG) (156 km) te Skopje 5 - Tirana (ALB) (210 km) koji će se vjerojatno zamijeniti novom varijantom Bitola – Zembljak (ALB). Nakon izgradnje navedenih vodova 400 kV mreža Makedonije izgledat će kao na slici 1.

Slika 1. 400 kV mreža i važniji proizvodni objekti u Makedoniji nazivne 2010. godine

Razdvajanje ESM-a na dvije samostalne tvrtke

Tijekom 2005. godine očekuju se značajne promjene u elektroenergetskom sektoru u Makedoniji. Od 1. siječnja 2005. godine u Makedoniji postoje dvije nove, međusobno neovisne elektroenergetske tvrtke nastale cijepanjem bivše vertikalno integrirane tvrtke ESM. Jedna od njih obavljat će djelatnosti proizvodnje, distribucije i opskrbe električnom energijom i zadržat će isti naziv kao i bivša vertikalna tvrtka – ESM, iako će se registrirati kao potpuno nova tvrtka. Unutar novog ESM-a djelatnosti proizvodnje i distribucije bit će razdvojene računovodstveno i upravljački.

Druga tvrtka bit će registrirana pod nazivom MEPSO (Makedonski elektroprijenosni sistem operator), a obavljat će djelatnost prijenosa električne energije, što obuhvaća prijenosnu mrežu, operatora sustava i operatora tržišta. Priprema za razdvajanje navedenih djelatnosti trajala je nešto više od godinu dana. Naime, planom iz prosinca 2003. godine definiran je princip razdvajanja sredstava, opreme, kapitala i zaposlenih po pojedinim djelatnostima. Na samom početku reforme Vlada je definirala osnovnu postavku po kojoj djelatnost prijenosa električne energije treba ostati u potpunom vlasništvu države, dok će se s vremenom dopustiti privatizacija proizvodne i distributivne djelatnosti. Prihvaćanjem ove polazne postavke inherentno se nametnulo rješenje o razdvajanju postojeće elektroprivrede na spomenuta dva

neovisna dijela, što je, uostalom, i najčešći primjer organizacije elektroenergetskog sektora u Europi. Podjelom bivše vertikalne tvrtke broj zaposlenih u novom ESM-u bit će oko 7500, dok će ostatak od oko 400 zaposlenih biti raspoređen u MEPSO.

Kronološki, reforma će se odvijati u nekoliko koraka. Na temelju plana reorganizacije ESM-a iz prosinca 2003. godine, u ožujku 2004. godine usvojen je Zakon o pretvorbi ESM-a kojim se zakonski regulira podjela cjelokupnog naslijeđa vertikalno integrirane tvrtke ESM. Ovim Zakonom se u ukupno 10 članaka opisuju osnovne postavke razdvajanja djelatnosti ESM-a, kao i predstojeće privatizacije. Svi dosadašnji projekti, krediti ili dugovi pridjeljuju se onom subjektu koji ih je u unutar vertikalne tvrtke i stvorio, a svi međusobni problemi takve vrste bit će regulirani pojedinačno posebnim ugovorima. Zanimljivo je napomenuti da je podjela imovine protekla brzo, bezbolno i efikasno. Kriterij razdvajanja elektroenergetske mreže definiran je na način da svi 400 kV, 220 kV i upetljani 110 kV vodovi pripadaju prijenosnoj tvrtki, dok radijalni 110 kV vodovi, kao vodovi nižih naponskih razina pripadaju distribuciji. U postrojenjima granicu razdvajanja djelatnosti predstavljaju prekidači na 110 kV strani transformacije koji pripadaju prijenosu (MEPSO), dok transformatori 110/X kV i sva ostala oprema nižeg napona pripada distribuciji (novi ESM).

Svi poslovni partneri koji su s ESM-om vezani ugovorom većim od 10000 eura bili su detaljno obaviješteni o predstojećim promjenama, a prema Zakonu o pretvorbi ESM-a makedonska Vlada garantira da predmetna pretvorba neće biti na štetu kooperanata, odnosno da će potpisani ugovori biti u potpunosti realizirani.

Prema Zakonu o pretvorbi novi ESM (dakle proizvodnja i distribucija) mogu biti djelomično ili potpuno privatizirani, dok MEPSO (prijenosna djelatnost) nije predviđena za privatizaciju. Početkom 2005. godine Vlada će definirati privatizacijsku strategiju novog ESM-a, pri čemu se sada razmatra nekoliko mogućih opcija: privatizacija samo distributivnog dijela, privatizacija samo proizvodnog dijela, privatizacija cjelokupnog novog ESM-a.

Postupak razdvajanja unutar vertikalne tvrtke prolazio je relativno brzo i efikasno, pri čemu je najveći spor nastao oko preuzimanja perspektivne djelatnosti telekomunikacija. Nakon 7-8 mjeseci iscrpljujućih rasprava došlo se do logičnog zaključka po kojem je djelatnost telekomunikacija pridijeljena prijenosnoj tvrtki, na čijim su vodovima i instalirani telekomunikacijski kapaciteti i pripadna oprema.

Dakle, u konačnici početkom 2005. godine dvije novostvorene tvrtke bit će potpuno odvojene, s dva odvojena neovisna Nadzorna odbora, dva Upravna odbora te dva vlasnička paketa. Vlada je najavila smanjenje uplitanja u poslovanje MEPSO-a na način da će kao vlasnik imenovati Nadzorni odbor koji će imenovati Upravu, za razliku od dosadašnjeg pristupa kada je Vlada imenovala i Nadzorni i Upravni odbor. Do kraja 2004. godine uvodi se dioba cijene električne energije po pojedinim djelatnostima, iz čega će se financirati novonastale tvrtke. Razvojni projekti novih tvrtki financirat će se iz kredita, amortizacije te na način da se u posebni Fond za razvoj uplaćuje 5% ukupno fakturiranog iznosa.

Paralelno s razdvajanjem djelatnosti u pripremi je i model tržišta električne energije na temelju kojeg se priprema Zakon o tržištu električne energije, Zakon o energiji i Zakon o tržištu plina, a njihovo usvajanje od strane parlamenta očekuje se u ožujku 2005. Model tržišta električne energije izrađuje radna grupa sastavljena od ESM-a, regulatornog tijela i domaćih konzultanata, uz potporu Hunton & Williams-a, uz sudjelovanje javnosti putem

javnih rasprava. Cjelokupan proces vodi Ministarstvo gospodarstva, a konačnu odluku o modelu tržišta donijet će Vlada. Zakon o tržištu električne energije izrađuje se uz potporu USAID-a, odnosno konzultantske kuće Hunton & Williams LLP.

Regulatorno tijelo

Krajem 2002. godine u postojeći Zakon o energiji dodano je posebno poglavlje „Regulatorno tijelo za energiju“ u kojem se opisuju osnovna pravila rada regulatornog tijela. Na temelju ovog zakona u srpnju 2003. godine makedonski parlament imenovao je 5 članova regulatornog tijela na mandat od pet godina, pri čemu svake godine jednom članu ovog tijela ističe mandat. Do sada su potporu radu regulatornog tijela obavljali uglavnom inozemni konzultanti, a odnedavno se započelo s angažiranjem domaćih konzultanata i zapošljavanjem vlastitog stručnog osoblja. Trenutno, regulatorno tijelo priprema izdavanje dozvola za obavljanje energetskih djelatnosti i novi tarifni sustav, a pred usvajanjem su i mrežna pravila elektroenergetskog sustava. Sve navedeno realizirat će se do kraja 2004. godine. Regulatorno tijelo financira se iz postotka trgovine energenata, pri čemu je ukupno prikupljeni iznos sredstava strogo ograničen i kontroliran od strane parlamenta.

Uvođenjem novih zakona koji se, kako je rečeno, očekuju u ožujku 2005. godine tržište električne energije otvorit će se za prve povlaštene potrošače – potrošače priključene na 110 kV naponski nivo, što obuhvaća oko 20% ukupne potrošnje. Ostali koraci u otvaranju tržišta usklađeni su s planovima otvaranja regionalnog tržišta električne energije. Svi tarifni potrošači u Makedoniji plaćat će jednaku cijenu električne energije, bez obzira na mjesto priključka.

Najveći problemi koji su se pojavili u opisanom procesu reforme odnose se na definiranje tarifnog sustava, iznos naplate (koji je znatno poboljšán u posljednje vrijeme), gubitke u sustavu, nedovoljnu obučenosť managementa i reakciju javnosti.

Slijedeći predviđeni koraci u reformi podrazumijevaju stupnjevano otvaranje tržišta u skladu s planovima razvoja regionalnog tržišta, pravno (pored računovodstvenog i upravljačkog) razdvajanje novog ESM-a po djelatnostima na proizvodnju, distribuciju i opskrbu te njegovala eventualna privatizacija.

Zaključno

Iz svega navedenog očito je da se u makedonskom elektroenergetskom sektoru pripremaju značajne zakonske, organizacijske i tržišne promjene. U jednoj od najmanjih zemalja u regiji s ukupnom površinom od 25 713 km², populacijom od oko 2 milijuna ljudi, bruto nacionalnim dohotkom po glavi stanovnika od 1710 US\$ te tranzicijskim i dodatnim objektivnim gospodarstvenim i političkim poteškoćama, najavljená reforma elektroenergetskog sektora svakako predstavlja hrabar korak prema tržišnim odnosima. Istodobno reforma elektroenergetskog sektora predstavlja iznimno težak i važan korak u razvoju cjelokupnog makedonskog gospodarstva. Odabrani model reorganizacije elektroenergetskog sektora Makedonije lišen je bilo kakvog eksperimentiranja i razvijanja vlastitih rješenja, te su preuzeta iskustva drugih zemalja, što bi trebala biti dovoljna garancija da se nije krenulo krivim putem.